

Bodovics Éva

AZ 1878-AS MISKOLCI ÁRVÍZ TÁRSADALOM- ÉS GAZDASÁGTÖRTÉNETI NÉZŐPONTBÓL*

A katasztrófák iránti érdeklődés története minden bizonnyal egyidős az emberiséggel. A megmagyarázhatatlannak tűnő, rendkívüli pusztításokkal járó természeti jelenségek félelmet, ugyanakkor csodálatot váltottak ki az emberekből. Természet- és társadalomtudományos vizsgálatuk azonban csak a középkori vallásos világgép szakadozásával, a reneszánsz és a reformáció idején indult meg¹ s a felvilágosodás évtizedeiben bontakozott ki.² Az első „társadalomtudományos” vizsgálat az 1755. évi lisszaboni földrengéshez kapcsolódik, amely nem csupán az akkori Európa negyedik legnagyobb városát rengette meg és döntötte porba, hanem az uralkodó vallásos világszemléletet is. A vallásos indoklás helyett ugyanis természettudományos magyarázatot próbáltak keresni a történetekre. Rousseau volt az, aki a korábbi szemlélettől eltérően, mely a természeti katasztrófákat isteni csapásként értelmezte, rámutatott a szerencsétlenségben jelentős szerepet játszó emberi tényezőre.³

A felvilágosodás hozadékának tekinthető új katasztrófafogalom és természet-szemlélet a 20. századra némileg feledésbe merült. A katasztrófák halmazát mesterséges módon két nagyobb csoportra osztották fel: természeti és emberi (*technical, man-made*) katasztrófákra.⁴ A felosztás alapja kauzális: míg a természeti katasztrófák esetében az eseményt valamilyen természeti jelenség (vulkánkitörés, földrengés, áradás, tornádó stb.) idézi elő, addig az emberi katasztrófák háttérében szándékos vagy véletlen emberi mulasztás, tévedés vagy egyszerű „baleset” áll. Ez a felosztás teljes mértékben figyelmen kívül hagyja a természeti katasztrófák kialakulásában és a helyzet súlyosságának fokozásában közrejátszó emberi faktort. Ez szerepet játszhatott abban, hogy a természeti katasztrófák társadalomtudományos kutatása sokáig, Amerikában az 1950-es, Európában egészen az 1980-as évekig háttérbe szorult.

* A tanulmány a NKFI FK 128 978 Tudás, tájkép, nemzet és birodalom projekt támogatásával készült.

¹ *Gerrit Jasper Schenk*: Historical Disaster Research. State of Research, Concepts, Methods and Case Studies. *Historical Social Research* 32. (2007) 3. sz. 9–31., itt: 10.

² *Russell R. Dynes*: The Dialogue between Voltaire and Rousseau on the Lisbon Earthquake. The Emergence of a Social Science View. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters* 18. (2000) 1. sz. 97–115.; *Susanne B. Keller*: Sections and views: visual representation in eighteenth-century earthquake studies. *The British Journal for the History of Science* 31. (1998) 2. sz. 129–159.

³ Jean-Jacques Rousseau levele Voltaire úrhoz, 1756. augusztus 18. In: *Jean-Jacques Rousseau*: Értekezések és filozófiai levelek. H. n. [Bp.] 249–270., itt: 253–254.

⁴ A katasztrófák egy lehetséges csoportosítását ismerteti *Faragó Tamás*: Katasztrófa és társadalom. Az 1838. évi árvíz történetének vázlata. In: *Pest-budai árvíz*. Szerk. Uő. 1988. Bp. 7–82., itt: 10.

Az 1980-as, de különösen az 1990-es években új szemlélet jelent meg a katasztrófakutatásban, amelynek hatására a korábban használatos, a társadalmi tényezőt túlhangsúlyozó, ugyanakkor a természetit negligáló katasztrófafogalom is átalakult.⁵ A folyamatosan zajló definíciós vitákba bekapcsolódva antropológusok és kulturális földrajzzal foglalkozók a katasztrófa fogalmának kiszélesítését javasolták.⁶ Mindenképpen a fogalom részévé kívánták tenni, hogy a katasztrófák társadalmi konstrukciók,⁷ önmagukban nem, csak az emberek definíciós konszenzusa által léteznek,⁸ illetve sokkal inkább magyarázhatók a társadalmi állapot, az ember és környezetének kölcsönhatása, valamint a történelmi strukturális folyamatok összefüggésében, mintsem rendkívüli események (földrengések, hurrikánok, szárazságok stb.) hatásaként.⁹ Ilyen módon a katasztrófák keletkezésükben összetett, multidimenzionális,¹⁰ hibrid jelenségek, amelyek megfelelő vizsgálata minimum átfogó, holisztikus szemléletet, de leginkább interdiszciplináris megközelítést igényel. Az antropológiai szemlélet abban a tekintetben is újítást eredményezett, hogy a katasztrófákat sokkal inkább egy folyamat elemeként, mintsem szinguláris, epizodikus eseményként gondolta el. Eszerint a katasztrófa egy olyan folyamat, melynek előzményei mélyen a múltban gyökereznek,

⁵ A katasztrófa fogalmáról szóló diskurzushoz lásd példaként az *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*nek a katasztrófa fogalmáról szóló 1995/3. tematikus számát, illetve *What is a disaster? Perspectives on the Question*. Ed. Enrico L. Quarantelli. New York 1998.; *Anthony Oliver-Smith: What is a Disaster? Anthropological Perspectives on a Persistent Question*. In: *The Angry Earth*. Eds. Antony Oliver-Smith – Susanna Hoffman. New York 1999. 18–34.

⁶ *Oliver-Smith, A.*: What is a disaster? i. m. 22.

⁷ Az angol nyelvű szakirodalom a magyarnál kifejezettebben tudja visszaadni a természeti ágens és a konstrukció folytán előálló esemény különbségét azáltal, hogy megkülönbözteti a natural hazard (természeti veszélyforrás) és a natural disaster fogalmát. Christian Rohr szerint ahhoz, hogy a natural hazard-ból natural disaster váljék, a következő hét feltétel szükséges: 1. az emberek nem képesek arra, hogy megbirkózzanak az általuk elérhető eszközök révén a pusztítással, 2. az egyes személyek képtelenek elmagyarázni és megérteni az eseményt, 3. anyagi és személyi károk (suffering), 4. az esemény váratlansága, amely attól függ, hogy mennyire felkészült a közösség az egyszeri vagy ismétlődő veszélyekre, 5. rövid időn belül előforduló természeti veszélyek sorozata, amely hozzájárul a sújtott közösség sebezhetőségének fokozódásához, 6. az interpretáció szimbolikus konnotációi és mintái (például a Bibliában leírt katasztrófákra való utalás), 7. általános nehéz helyzet, mint például szimultán előforduló gazdasági, vallási és klimatikus válságok a 16. századi Európában. *Christian Rohr: Confronting avalanches in the Alps in the late middle ages and early modern era*. In: *Weather, Local Knowledge and Everyday Life: Issues in Integrated Climate Studies*. Eds. Vladimir Jankovic – Christina Barboza. Rio de Janeiro 2009. 67–74., itt: 68.

⁸ *Lori A. Peek – Denis S. Mileti: The History and Future of Disaster Research*. In: *Handbook of Environmental Psychology*. Eds. Robert B. Bechtel – Arzah Churchman. New York 2002. 511–524., itt: 512.

⁹ *Oliver-Smith, A.*: What is a disaster? i. m. 22.

¹⁰ *Anthony Oliver-Smith: Theorizing Disasters: Nature, Power, and Culture*. In: *Catastrophe and Culture. The Anthropology of Disaster*. Eds. Susanna M. Hoffman – Anthony Oliver-Smith. Santa Fe-Oxford 2002. 23–47.

következményei pedig a távoli jövőbe mutatnak. Ily módon a katasztrófák vizsgálata történeti mélységet nyert.

E szemlélet jegyében kutatásunk célja, hogy az 1878. augusztusi miskolci árvíz példáján keresztül megvizsgálja és bemutassa, hogy egy gyors lefolyású és nagy erejű természeti szerencsétlenség milyen társadalmi és gazdasági következményekkel járhatott egy városi közösség életére nézve. Rámutatunk a csapás előidézésében közrejátszó okok kettős természetére, vagyis arra, hogy a természeti okok mellett a társadalmi faktorok vizsgálata sem kerülhető meg. Ezért egyrészt éghajlati adatok (csapadék és hőmérséklet) segítségével megvizsgáljuk az árvíz naturális hátterét, magyarázatot keresve a természeti esemény rendkívüliségére. Másrészt a helyi vízhasználat kérdése kapcsán kutatást folytatunk arra vonatkozóan, hogy mi jellemezte a miskolciak természethez fűződő kapcsolatát, mennyire voltak összhangban vele, felfedezhető-e a tudatos árvízvédelem nyomai.

Társadalmi oldal felől közelítve meg az árvizet, elsőként az árvizet övező diskurzusban megjelenő verbális és vizuális narratívák segítségével az esemény percepcióját kívánjuk megvizsgálni, amely meghatározta a későbbi válságkezelést is. Egyrészt arra keressük a választ, miképpen formálódott az árvíz képe a médiában, másrészt, hogy felfedezhető-e az elbeszélésekben azok a toposzok, amelyeket a jelenkori társadalomtudományos katasztrófakutatások a katasztrófákról szóló közbeszéd meghatározó, de nem minden esetben a valóságot tükröző elemeinek tekintenek. A tanulmány zárásaként felvázoljuk a várost és a lakosságot érintő, illetve a lakosságon belül az egyes foglalkozási rétegeknél megfigyelhető eltérő válsághelyzetek mibenlétét, kezelési módját és sikerességét. Annak érdekében pedig, hogy választ kaphassunk az árvíz Miskolc történetében betöltött súlyára, bemutatjuk az árvíz városra gyakorolt rövid és hosszú távú következményeit.

A kutatás középpontjában Miskolc áll, ezért térbelileg is a borsodi megyeszékhelyre fókuszálunk. Azonban fontosnak tartottuk, hogy a kutatás során összehasonlító vizsgálatokra is sor kerüljön annak érdekében, hogy a miskolci események és viszonyok egyedi jellemzői megragadhatóvá váljanak. Emiatt beemeltük a kutatás tárgykörébe a korszak másik két jelentős árvizét, az 1878. évi egri és az 1879. évi szegedi árvizet is.

Az árvíz környezettörténeti háttere

Bár az antropológiai szemléletű katasztrófakutatás számos termékeny gondolatot szolgált a tudományterület számára, nem mentes a hibáktól sem. Az egyik ilyen hátrányának tekinthetjük, hogy a társadalom jelentőségének hangsúlyozása mellett általában kevés figyelmet szentel a természeti szerencsétlenségekben közrejátszó környezeti tényezőknek. Véleményem szerint azonban egy természeti

katasztrófa teljes körű megértéséhez, történeti jelentőségének felméréséhez elengedhetetlenül szükséges az esemény létrejöttében szerepet játszó környezeti okok vizsgálata is. Jóllehet ennek elvégzéséhez a történeti szakképzésből általában hiányzó ismeretek és módszerek elsajátítására és alkalmazására volt szükség. A környezeti okok vizsgálatakor elsősorban arra kerestem a választ, hogy mely, az éghajlati körülményekben bekövetkezett változások eredményezhették azt, hogy az 1878. évi augusztusi árvíz a korábbi miskolci árvizeknél jelentősen nagyobb vízmennyiséggel folyt le.

Amikor az első, tájékozódó jellegű vizsgálódásokat végeztem az éghajlatra vonatkozóan, hamar feltűnt, hogy a korszakban előforduló sorozatos árvizek hátterében nem csupán egy-egy csapadékgazdag év vagy évszak, és/vagy nem megfelelő árvízvédelem áll, hanem a korábbi időszaktól jelentős mértékben különböző, több évet felölelő, anomáliákban bővelkedő periódusról van szó, amelynek esetében nem túlzás rövidtávú időjárásváltozásról beszélni. Hogy milyen mértékben különbözik s mennyiben egyedülálló ez a jelenség mind időben (volt-e máskor is ehhez hasonló éghajlatváltozás?), mind térben (csak az ország egyes régióira terjed ki, vagy általános, esetleg kontinentális szintű jelenségről beszélhetünk-e?), arra egyrészt a hazai éghajlati adatsorok vizsgálata, másrészt nemzetközi történeti klimatológiai kutatások adhatnak választ. Magyarországra vonatkozóan három város, Budapest, Szeged és Eger csapadék és hőmérsékleti adatsorait vettem tüzetesebb vizsgálat alá. Miskolc azért nem került be a vizsgált települések közé, mert a helyi meteorológiai mérőállomás csak a század végén állt fel, így rendszeres és megbízható adatokkal csak 1900-tól rendelkezünk. Ezért a miskolci adatok helyett a legközelebb eső, mérőállomással rendelkező település, Eger adatait használtam fel. Annak érdekében, hogy megbizonyosodjunk róla, hogy az egeri adatok kiválthatják a miskolciakat, korreláció-elemzést végeztem a hőmérsékleti és csapadékadatokra vonatkozóan egy későbbi időszakban, amikor már Miskolcra is vannak megbízható mérések.¹¹

Terjedelmi korlátok miatt itt nincs lehetőség elmélyülni az adatok elemzésében, de egy korábbi munkámban erről már részletesen beszámoltam.¹² E kutatás alapján azt az óvatos következtetést vonhatjuk le, hogy körülbelül az 1870-es évek közepétől 1882/1883-ig a korábbi időszaktól eltérő, megemelkedett csapadékmennyiség figyelhető meg Budapesten és Egerben, s feltehetőleg Szegeden is.

¹¹ Az éves csapadékmennyiség korrelációs együtthatója 0.93, míg az éves átlaghőmérséklet korrelációs együtthatója 0.90, ami szoros összefüggést jelez a két város adatsorai között ahhoz, hogy Eger adatai visszamenőleg is használhatóak legyenek a történeti elemzés számára.

¹² *Bodovics Éva*: Időjárási válság Magyarországon? Csapadék- és hőmérsékleti viszonyok elemzése instrumentális adatok alapján az 1871 és 1900 közötti időszakra vonatkozóan. *Történeti Földrajzi Közlemények* 15. (2019) 3–4. sz. 70–85.

Az eltérés a korábbi és a későbbi évekhez képest szignifikánsnak mutatkozik. A csapadékmennyiség eloszlását illetően pedig azt láthattuk, hogy a kérdéses időszakban, azaz 1874 és 1885 között az elvárásnak megfelelően sok csapadék hullott májusban és júniusban, de magas értéket mutatott még a többi nyári és az összes őszi hónap is. Tehát ezekben az években – átlagban – a csapadékos nyarakat esőben bővelkedő ősz követte. Mind a jelentősen megemelkedett csapadékmennyiség, mind pedig a több hónapon keresztül elhúzódó csapadékos időjárás fokozhatta az árvizek gyakoriságát és súlyosságuk mértékét. A sok eső miatt nemcsak a folyók vízhozama növekedett, hanem egy bizonyos idő után a talaj sem volt képes több csapadékot elszívni, a talajvíz szintje megemelkedett, belvíz alakult ki. Az évszázados adatsoraink pedig azt mutatták, hogy a csapadékos éveknek ez a sorozata rendkívülinek mondható, mindazonáltal helyi szinten – mint ahogyan azt Budapest és Eger példája mutatja – nem feltétlenül jelentkezett ugyanolyan hosszú ideig és azonos intenzitással.

Ami pedig a hőmérsékletet illeti, az adatok arra utalnak, hogy az átlagnál melegebbnek számító 1860-as évek után az 1870-es éveket – a kimagaslóan meleg 1872. évet kivéve – hűvösebb időjárás jellemezte. Az éves átlaghőmérséklet előbb fokozatosan, majd 1875 után látványosan is lecsökkent, s az azt követő hat évben háromszor is mélypontot ért el. Az évszakok szerinti vizsgálat azt is megmutatta, hogy ezen időszak alatt a nyarak és a telek a korábbi évekhez képest hűvösebbek voltak, míg a tavasz és az ősz esetében kevés eltérés mutatkozott.

A megfigyelt éghajlati anomáliák hátterében megbúvó okok kiderítésére folytatott kutatásunk arra a felismerésre vezetett, hogy a magyarországi jelenségek nem egyedülállóak, hanem Európa számos országában hasonló súlyos árvizek történtek, következésképpen mindenképpen kontinentális vagy akár globális éghajlati anomáliákról beszélhetünk. A kutatásunkkal párhuzamosan zajló nemzetközi klimatológiai vizsgálódások alapján egyre határozottabban állíthatjuk, hogy az 1870-es évek magyarországi árvizei az 1877–1878-as rendkívül erős El Niño, pontosabban az El Niño – Déli Oszcilláció (El Niño – Southern Oscillation, röviden ENSO)¹³ néven ismert jelenség távoli következményeinek tekinthetők. A tudósok ugyanis úgy vélik, hogy ez nem csupán a déli féltekén érezhető hatását, ahol megjelenik, hanem Észak-Amerikában, sőt Európában is. Hogy

¹³ Az ENSO lényegében a déli féltekén tapasztalható, a légköri folyamatok és az ezekkel szoros összefüggésben mozgó tengeráramlások kapcsolatában mutatkozó állandó ingadozás. A tengervíz felszíni hőmérsékletének és a légnyomásnak az emelkedésével induló El Niño szakaszt, amely néhány hónaptól több évig is terjedhet, egy hideg szakasz, a La Niña követi, amikor a tengervíz lehül, a légnyomás pedig csökken, s visszaáll a semleges állapot. Majd 2-7 év múlva az egész kezdődik előlről. A problémát az okozza, hogy a vízfelszín hőmérsékletének és a légnyomásnak a megváltozásával megváltoznak az uralgó szélirányok is: a csapadék nem ott hullik, ahol esnie kellene.

pontosan miként is hat az ENSO Észak-Amerika és Európa éghajlatára, azt még nem tudni bizonyosan. Pongrácz Rita és Bartholy Judit szerint Magyarország esetében az ENSO-t tekintve annak La Niña szakasza van nagyobb hatással a csapadék alakulására, mégpedig úgy, hogy ősszel csökkent csapadékmennyiséget, míg áprilisban és augusztusban csapadéktöbbletet eredményez.¹⁴ Ami pedig a hőmérsékletet illeti, bár a La Niña szokatlan meleget hozhat szeptemberben és novemberben, valamint nagy hideget novemberben, februárban és márciusban, valójában az ENSO pozitív – felmelegedő – időszaka, az El Niño az, amely a régió hőmérsékletének alakulását leginkább meghatározza (extrém meleg szeptemberben és februárban, rendkívüli hideg decemberben, januárban és márciusban).¹⁵

Vízgazdálkodás és árvízvédelem Miskolcon

Miskolc a története során sokszor szenvedett természeti csapástól: a rendre megismétlődő tüzesetek és árvizek sorát időnként egy-egy földrengés tette „változatosabbá”.¹⁶ Az árvizek közül azonban csak kevés érte el a katasztrófális szintet. A várost átszelő két patak, a Szinva és a Pece rendszeresen, de többnyire jelentéktelen kárral járó árvizeket produkált, s csak nagy ritkán – a 19. század folyamán mindössze kétszer, 1845-ben és 1878-ban – okozott valami emlékezeteset. Felvethetjük a kérdést: a rendszeresen visszatérő, de „csendes” árvizek egy tudatos és sikeres árvízvédelmi stratégia eredményének tekinthetők, s a katasztrófális szintet megütő természeti csapások nem mások, mint véletlen események csupán? Vagy éppen ellenkezőleg, a sorozatos árvizek önmagukban is a városi vízgazdálkodás problémáira, az átgondolatlan vízhasználatra utalnak, s csak idő kérdése volt, hogy mikor következik be a katasztrófa?

Az előzőekben ismertetett antropológiai szemléletű katasztrófa kutatás értelmében a természeti katasztrófák nem egyik pillanatról a másikra keletkeznek – még ha ez így tűnik is a gyors lefolyás miatt –, hanem hosszabb folyamat részei, ezért egy tágabb időkeretben, 1871 és 1885 között vizsgáltam meg a vízhasználat módját a borsodi megyeszékhelyen.

Miskolc mindennapjainak történetében három vízfolyás játszott meghatározó szerepet: a várost behálózó Szinva és Pece patak, valamint a település határában

¹⁴ Pongrácz Rita: A nagytérségű cirkuláció és légköri oszcillációk (ENSO, NAO) együttes hatása regionális éghajlati paraméterekre. Doktori (PhD) értekezés. ELTE. Bp. 2003. 4–7.

¹⁵ Bartholy Judit – Pongrácz Rita: Regional effects of ENSO in Central/Eastern Europe. *Advances in Geosciences* 6. (2006) 133–137., itt: 135–136.

¹⁶ Vö. Szendrei János: Miskolcz város története, 1800–1910. (Miskolcz város története és egyetemes helyirata II.) Miskolcz 1911. 3–50.; Holopcey Péter: Járványok, természeti katasztrófák. In: Miskolc története 1848-tól 1918-ig. IV/1. Szerk. Veres László. Miskolc 2003. 107–112.

hömpölygő Sajó folyó. Ez utóbbi, mely ma a város egyik természetes határát képezi, korszakunkban még csekély jelentőséggel bírt, bár nagy reményeket fűztek hozzá.¹⁷ A Bükk hegységben eredő és a Sajóba torkolló Szinva viszont a miskolci gazdaság motorja volt. A vízfolyás a hegyi patakok sajátosságaival bír: nagy esésű,¹⁸ heves vízjárású,¹⁹ vízmélysége csekély (0,5 m),²⁰ emellett a hegyekből durva hordalékot szállít. Mindezen tulajdonságok, valamint a nagy vízgyűjtőterület,²¹ illetve a térség csapadék- és geológiai viszonyai²² miatt egy-egy heves esőzés alkalmával a Szinva hirtelen megárad, a magasabb területekről rövid időn belül a városig szállítja a vízmennyiséget, ahol a Pece vizét is magába fogadva – részben az esés csökkenése, részben a lefolyást gátló akadályok miatt – kiönt. A három ágból álló Pece nem rendelkezik állandó forrással; feladata, hogy a várost északról szegélyező dombvidékről levezesse a csapadékot. Időszakos vízjárás tehát, melynek medre csak nagyobb esőzések alkalmával telik meg vízzel, többnyire azonban száraz. Viszont éppen e kiszámíthatatlansága miatt sokkal nagyobb veszélyforrást jelent, mint a Szinva.

A vízrajz nagyban befolyásolta Miskolc szerkezetét, az utcák, terek, házhelyek elrendezését. Mind a Szinva, mind pedig a Pece kisebb-nagyobb részekre szabdalta fel a várost, melyek között az összeköttest a patakokat átszelő állandó és ideiglenes átkelőhelyek (hidak, pallók) biztosították. A Szinva ágai és a malomárkok több szigetet is közrefogtak, ahol elsősorban a vizet nagyobb intenzitással használók laktak. Jellegzetes, ahogyan a vízrajznak megfelelően a házhelyeket kiosztották: a telkek eleje az utca, végük pedig a patakok felé nézett. A lakóépület

¹⁷ Már ekkoriban felmerül a Sajó hajózhatóvá tételének gondolata, s ezáltal a bekapcsolódás a tiszai kereskedelmi útvonalba, amitől a város jelentőségének növekedését remélték. Az elképzeléshez fűzött várakozások oly nagyok voltak, hogy csak nehezen sikerült elengedni: egészen a 20. század közepéig újra és újra visszatér mint Miskolc jövőbeli fejlődésének legnagyobb esélye.

¹⁸ Esése Diósgyőr és a torkolat között 68 méter, ami átlagosan 6,41 méter esést jelent kilométerenként. *Ringer Árpád*: Miskolc történetének földrajzi háttere. In: Miskolc története 1526-ig. Szerk. Kubinyi András. Miskolc 1996. 17–32., itt: 24.

¹⁹ A Szinva legkisebb és legnagyobb vízmennyiségének arányszáma alapján (1:500), melyet aszályos időben és árvízkor mért vízmennyiség (m³/s) alapján számítanak ki, a heves vízjárású vízfolyások közé sorolható. Összehasonlításképpen ugyanezen arányszám a Duna esetében Budapestnél 1:17-hez. (*Trummer Árpád*: Miskolc vízrajzi viszonyai. In: Miskolc és Borsod-Gömör-Kishont egyelőre egyesített vármegyei községek. Szerk. Halmay Béla – Leszih Andor. Bp. 1929. 512–520., itt: 514–515.) A patak ezen ingadozó vízjárását valamennyire mérsékelte a 19. század elején megépült hámosi víztározó, mely a nagyobb esőzések idején felfogta a hirtelen jött csapadéktöbbletet, valamint aszályos időben a felhalmozott vízkészletből biztosítani tudta a patak folyamatos vízellátottságát. Ugyan a kisebbeknek útját tudta állni, a nagyobb áradásokat a gát sem tudta kivédni.

²⁰ *Ringer Á.*: Miskolc történetének i. m. 25.

²¹ A Szinva vízgyűjtő területére vonatkozóan eltérő adatokat közölnek az egyes források: nagyságát 159 és 192 km² közé teszik. Vö. A Szinva patak állapota. Szerk. Dukay Igor. Miskolc 2005. 9.; *Trummer Á.*: Miskolc vízrajzi i. m. 515.

²² A mészkőből álló Bükk hegység a kőzet tulajdonsága miatt nem képes sokáig megtartani a nedvességet.

az utcafronton állt, s ezt követték a patak irányában – értékben csökkenő sorrendben – a melléképületek. Ez az elrendezés több szempontból is hasznos volt. Egyrészt megkönnyítette a telek végében elhelyezkedő kert locsolását és az állatok (például disznók, lovak) itatását, fürdetését, amelyeknek óljai szintén a vízhez közel, a lakóépülettől távol kerültek már csak a szag miatt is. Másrészt a patakok áradása esetén a nagyobb értékű épületek és az ott lévő ingóságok nagyobb biztonságban voltak a víztől távolabb és sokszor magasabban is fekvő telekrészen.

Bár Miskolc területén több vízfolyás is található, adottságainak köszönhetően mindig is a Szinva volt az, amely kiemelt szerepet töltött be a város gazdaságában és lakóinak mindennapi életében. Bár vízhozama nem túl nagy, az állandó vízellátottság és a gyors folyás lehetővé tette, hogy számos iparág települjön rá. A forráshoz közel például, ahol a patak vízhozama ugyan alacsonyabb, esése azonban nagyobb, mint amikor Miskolc területére ér, kiválóan alkalmas volt fűrészmalomok hajtására, de a vashámorok is éppen emiatt települtek a Szinva felső szakaszára. Hogy a vízmennyiséget növeljék, a hegyoldalról lezúduló vizet gáttal rekesztették el, melyet az 1810-es években adtak át. Ennek következtében jött létre a mesterséges víztározó, a Hámori-tó.

Miskolcra a Szinva már úgy érkezik, hogy több kisebb patak vizét is összegyűjti, s bár a városba érve esése csökken, a megnövekedett vízmennyiség miatt mégis számos iparág hajtóerejéül szolgált. Ráadásul a városban a Pece vizét is magába fogadja, jóllehet csak a patak alsó szakaszán, így ennek már kevés hasznát vették a városiak.

A legnagyobb vízfelhasználóknak a malmok és a vágóhidak bizonyultak, de ugyancsak sok vizet vontak ki a patakból a rituális és közösségi fürdők, az uszoda és a korcsolyapálya is. Mivel ez utóbbiak nem gazdasági szereplők, róluk majd később ejtünk szót.

Vizsgált korszakunkban, a 19. század második felében összesen hat malom működött a Szinván, mint láncra fűzött gyöngyszemek sorakoztak egymás után. Közülük mindössze egy volt a város kezében a vizsgált korszak elején, a többi egyházi vagy magánkézben. Míg az utóbbiak az őrlésből szereztek bevételüket, addig a város és az egyházak inkább bérbe adták a malmokat.²³ A malmok között egyaránt voltak úgynevezett lisztelőmalmok (gabonaórló malmok) és más iparágak által hasznosított malmok is (például gubacsapó vagy cser- és kendertörő malmok). Ez utóbbiak általában nem jelentettek külön malmot, hanem a lisztelőmalmokhoz csatlakoztak.

²³ Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL BAZML) IV. 1905. b. Miskolc város tanácsának iratai. Tanácsülési iratok (a továbbiakban: IV. 1905. b.) 1093/1881.

A malmok nem csupán a gazdaság meghatározó szereplői voltak, hiszen a városlakók mellett a környékbeli településeken élők számára is öröltek, hanem méretüknél és elhelyezkedésüknel fogva a városkép központi elemei is. Ugyanakkor éppen elhelyezkedésük miatt veszélyt is jelentettek a városra. Egyrészt mert a malomépületek – az alapot nem számítva – fából épültek, így könnyen lángra kaphattak egy-egy tüzeset alkalmával, ráadásul az őrlés közben könnyen keletkezhettek tűz. Másrészt mert maga a malomépület és a malomszerkezetek potenciális torlasszá válhattak áradás alkalmával. Az így létrejött gát miatt a víz nem tudott lefolyni, s medréből kiöntve pusztította a környéket.

A malmok mellett ugyancsak sok vizet használtak a vágóhidak. Ennek megfelelően a vízhez közel helyezkedtek el, némelyik egészen a Szinva fölött, cölöpökön állt. A városnak sokáig nem volt saját vágóhídja, hanem ő maga is bérelte azt a diósgyőri uradalomtól. 1875-ben azonban az „odázhatatlan szükség” hatására a Borsod-Miskolci Gőzmalom mellett, az ott lévő mészárosokkal megegyezve saját vágóhidat épített.²⁴

A városban élő nagyszámú zsidó közösség miatt szükség volt arra is, hogy az állatokat a vallási előírásoknak megfelelően öljék le. Attól függetlenül azonban, hogy milyen módon ölték le az állatokat, rendkívül sok vízre volt szükségük a vágóhidaknak. A feldolgozás előtt az állatokat le kellett fürdetni, majd a zsigereket és a vért el kellett takarítani, a húst pedig le kellett mosni. A városi szabályzat szerint a zsigereket és a vért a Szinvába kellett mosni, hogy azt a patak vize mihamarabb kivigye a városból.²⁵ Ezért volt praktikus a patak fölé épített kiugrás, hiszen az ott leölt állat után minden lecsurgott a deszkázat között egyenesen a Szinvába. Amellett, hogy ez a gyakorlat számos higiéniai kérdést felvet, a vágóhidak is – hasonlóan a malmokhoz – könnyen az árvizek okozói lehettek azáltal, hogy a cölöpökben fennakadó tárgyak elállták a víz útját.

A kisebb vízfogyasztó iparágak között említhetjük a bőrgyártást, amely a csizmadia iparral összekapcsolódva Miskolc iparának meghatározó részét jelentette. Vízfogyasztásuk és jelentőségük mértékére utal az a forrás, amely a Szinva medrének kitisztítási költségét 40–60% arányban osztotta fel a tímármesterek és a malomtulajdonosok között.²⁶

Az ipar mellett természetesen a mezőgazdaság is használta a vizet kisebb-nagyobb mennyiségben. Ebből biztosították a kertek locsolását és az állatok itatását, de van forrás arról is, hogy a háztájinál nagyobb mennyiségben is használták a Szinva vizét locsolásra: csatornát vágva vezették a vizet egészen a földekig.

²⁴ MNL BAZML IV. 1905. a. Miskolc város tanácsának iratai. Tanácsülési jegyzőkönyvek (a továbbiakban: IV. 1905. a.) 167/1875.

²⁵ Szab. Miskolcz városa rendőri szabályrendelete. Miskolcz 1874.

²⁶ MNL BAZML IV. 1905. a. 621/1878, 774/1878, 921/1878.

Némely gazda oly nagy mennyiségben vonta ki a vizet a mederből, hogy azzal súlyos károkat okozott az alsóbb részeken található vízfogyasztóknak.²⁷

Az elmondottakból nemcsak az látszik, hogy sokaknak megélhetésük egyedüli biztosítéka volt a víz, hanem az is, hogy ezek az emberek egymástól függtek, s fennmaradásuk érdekében szoros együttműködésre kényszerültek. Ez az együttműködés azonban nagyon sérülékeny volt, a legkisebb vélt vagy valós érdeksérelem is nagy konfliktusokat eredményezett, amelyekben félig-meddig külső félként a város próbált igazságot tenni hatalmánál fogva.

A Szinva vize azonban több volt, mint pusztán gazdasági erőforrás. Ez a kis patak számos rekreációs lehetőséget is kínált a városlakók számára. A nagy vízfelhasználók közé tartoztak a fürdők, melyek egy része a városi zsidóság számára rituális célokat szolgált, egy részük viszont mindenki által látogatható volt. Korszakunkban a források két zsidó fürdőt említenek; egyet a Nagy Hunyad utcában, az úgynevezett sárga fürdőt,²⁸ és egy másikat, amelyet a hitközség szefárd ága építtetett a Király utcán, miután kiváltak a zsidó közösségből.²⁹ Ezek a fürdők nem közvetlenül a Szinva főmedréről nyerték a vizet, hanem inkább a malomárokból és a Pecéből; talán így próbálták tiszta vízhez jutni, amelyet aztán visszaengedtek a patakba.

1875-ben épült meg a város egyetlen uszodája, amely télen – jó üzleti érzékről tanúskodva – korcsolyapályaként üzemelhetett.³⁰ Mivel az uszoda a város felső részén volt, s ráadásul tetemes mennyiségű vizet fogyasztott napról napra, sejteni lehetett, hogy a többi vízfogyasztó nem osztotta a lakosság örömét. 1878 júliusában a városi tisztviselő ügyész felszólítást küldött a tulajdonosnak, Schack Antalné sz. Martin Máriának, mihelyt az megnyitotta az uszodát, mert az sértette a város tulajdonában lévő Király malom érdekét.³¹

A sokfajta vízhasználati módból következik, hogy egy esetleges áradás alkalmával sokan károsodtak, ráadásul a számtalanszor nem megfelelőnek minősülő vízhasználat csak tovább súlyosbította a veszélyt. A források arra utalnak, hogy a lakosság többnyire tisztában volt azzal, hogy az év mely részében számíthatnak

²⁷ MNL BAZML IV. 1902. c. Miskolc város Képviselőtestületének (Képviselőközgyűlésének) iratai. Közgyűlési iratok (a továbbiakban: IV. 1902. c.) 129/1878

²⁸ A fürdő melletti zúgó felnyitása áradás idején létfontosságú volt a város védelme szempontjából, ezért elrendelték, hogy a zúgó kulcsából legyen egy példány a sárga fürdő tulajdonosánál, egy a közeli malom molnárjánál, egy pedig a rendőrségen.

²⁹ A szefárd hitközség saját imaháza és fürdője 1882-ben készült el. MNL BAZML IV. 1905. b. 48/1882.

³⁰ A forrásokból nem derül ki, hogy az uszodát használták-e télen korcsolyázásra, vagy volt mellette egy különálló korcsolyapálya is. Borsod, 1875. június 24. 5. MNL BAZML IV. 1905. a. 551/1875

³¹ MNL BAZML IV. 1902. c. 129/1878.; IV. 1905. c. Miskolc város tanácsának iratai. Tanácsi iratok (a továbbiakban: IV. 1905. c.) 3246/1878.

áradásra,³² de hegyi patak jellegénél fogva a Szinva váratlanul is kiönthetett. Eddigi kutatásainkból az látszik, hogy a város együtt tudott élni a veszélyhelyzettel, s az áradások után képes volt helyreállítani a károkat.³³ Ugyanakkor kimondottan árvízvédelmi intézkedésekre nem igazán találtunk példát a forrásokban. Alapvetően arra törekedtek, hogy amilyen gyorsan csak lehet, kijavítsák azt a kárt, amelyet egy-egy árvíz okozott. Helyreállították a hidakat, megerősítették a partoldalakat, esetleg kihordták a kavicsot a mederből. Ennél többre ritkán került sor. Ha ugyanis jogilag sikerült is tisztázni, hogy kinek a hatáskörébe tartozott az adott munka elvégzése, a pénzhiány mind a lakosság, mind pedig a város részéről hosszú időn keresztül akadályozta a folyamatos és átfogó fejlesztéseket. Emellett ritkán, de előfordult az a helyzet is, amikor a vármegye nem hagyta jóvá a város számára előnyös intézkedéseket. Hogy a pénz vagy a megegyezés hiánya, vagy éppen a felelőtlenség – esetleg mindhárom – következtében maradtak-e el a hatékonyabb árvízvédelmi munkálatok, nehéz megmondani. S azt sem tudhatjuk biztosan, hogy volt-e egyáltalán szükség hatékonyabb védelemre; meglehet, hogy ami volt, az éppen elegendőnek bizonyult, és a rendelkezésre álló lehetőségekkel számolva megelégedtek az eredménnyel.

A fordulatot az 1878-as augusztusi árvíz hozta el, amely oly mértékben sokolta a városvezetést és a lakosságot, hogy alapvető árvízvédelmi és vízhasználati módosításokat eredményezett. Az árvíz utáni általános félelem arra sarkallta a városvezetést, hogy a korábbinál nagyobb szigorral és eréllyel lépjen fel a város és lakosainak védelmében, hogy egy hasonló méretű katasztrófa elkerülhető legyen a jövőben. Ennek érdekében módosították az építkezési szabályokat azzal a céllal, hogy eltávolítsanak minden akadályt a víz útjából. Tilos volt ezek után a víz fölé kiugró építményeket emelni, s a meglévőket is el kellett távolítani.³⁴ A hidakat ezután már lábak nélkül, úgynevezett függőhídként építették újjá, amelyek csak a partokon bírtak támasztékkal, a mederben nem. Elrendelték, hogy mindennemű építkezést előzetesen be kell jelenteni a hatósághoz, amelyet az csak a helyszíni szemle után engedélyezett, majd mikor elkészült, ismételten megsejmlélt.³⁵

Az építkezések kapcsán tehát szigorúan és erélyesen lépett fel a hatóság, s csak rendkívüli, a közbiztonságot nem veszélyeztető esetben volt hajlandó engedelményeket tenni. A köztereken okozott rongálások és szemetelések tekintetében

³² Borsod, 1873. április 10. 1.

³³ Lásd erről bővebben *Bodovics Éva: Vízhasználat és „árvízi kultúra” Miskolcon a XIX. század második felében.* In: *Víz és társadalom Magyarországon a középkortól a XX. század végéig.* Szerk. Horváth Gergely Krisztián. Bp. 2014. 439–469.; *Uő: Árvizek és árvízvédelem Miskolcon a 19. század második felében.* Fons 22. (2015) 3. sz. 375–395.; *Uő: Építő áradat. Városfejlődés az árvíz segítségével Eger és Miskolc példáján keresztül.* In: *Urbs. Magyar Várostartórténeti Évkönyv 10–11.* Bp. 2017. 71–99.

³⁴ Építkezési szabályok Miskolcz város számára. Miskolcz 1879. 44. §, 45. §.

³⁵ MNL BAZML IV. 1905. b. 119/1879.

azonban már kevésbé bizonyult hatékonynak a hatósági szigor, hiszen a felelősségre vonást megnehezítette, hogy a legtöbb esetben ismeretlen volt az elkövető. Ráadásul a problémát tovább súlyosbította, hogy a közterületek tisztaságának felügyeletével megbízott rendőrök meglehetősen kevesen voltak a lakosság nagyságához képest, így munkájuk nem bizonyult túlságosan hatékonynak.³⁶

Az árvíz után a malomszerkezetek átalakítása is szükségessé vált, hiszen a rögzített gátak, a lassan emelkedő zsilipek vagy éppen a felülcsapós malomkerekek mind-mind növelték az árvízveszélyt. Elrendelték tehát, hogy lebuktatható gátakat kell eztán építeni, a felülcsapós kerekeket alulcsapósra kell átalakítani, és a zsilipek csörlőit is kicserélték.³⁷

Végezetül az árvízvédelem kapcsán említést kell tennünk arról, ahogyan a veszélyre figyelmeztettek, illetve ahogyan a vészhelyzetben cselekedtek. „Vészforgatókönyv” meglétéről az 1878-as augusztusi árvizet megelőzően kevés információnk van, miután korábban nem történt hasonló arányú pusztítás, s a források szerint nem is tudtak volna ilyet elképzelni. Annyi bizonyos, hogy a miskolciak minden évben számoltak az árvizek lehetőségével, sőt miképpen azt egy korábbi idézetben olvashattuk, nagyjából azzal is tisztában voltak, hogy mikor milyen méretű árvízre kell felkészülniük. Magas vízállás esetén a molnár feladata volt, hogy a malomzsilipet felhúzza, ezzel engedve szabad utat a hömpölygő víztömegnek. Hogy pusztán figyelmetlenségből és nemtörődomségből vagy önző gazdasági érdekből történt-e, nem tudjuk, de olykor-olykor előfordult, hogy a zsilip lent maradt.³⁸

A nagy árvíz után azonban készen álltak az elképzelhetetlenre is. Az árvízkor tanúsított viselkedésről a későbbi árvizek kapcsán született feljegyzések tájékoztatnak, mint például 1879 tavaszán, amikor a patakok kiöntéssel fenyegettek. A következőt írta ekkor a *Borsod* című lap: „Az elővigyázatok azonban a hatóság részéről megtétettek, minden hidhoz csáklyás és lámpásos emberek lettek állítva, hogy a torlasz-anyagokat eltávolíthassák s ezen kívül a lakosság is felhivatott az ablakok kivilágítására. – Polgármesterünk több ízben maga megszemlélte a vízállást, szóval a közbiztonság éber őrködésben nyert kifejezést.”³⁹ Ugyancsak

³⁶ A rendőrbiztos feladatai közé tartozott a meder tisztaságának felügyelete, a zúgók állapotának és annak ellenőrzése, hogy nagy esőzés esetén felhúzva legyenek, illetve, hogy hetente egyszer nyitva legyenek a meder átöblítése érdekében. MNL BAZML IV. 1905. b. 280/1882. A Borsod egyik, 1871. évi cikkében is a rendőrök csekély számával magyarázzák a rendeletek életbeléptetésének, betartásának elmaradását. A helyzet sajnos később sem javult, számuk 1876-ban 20, 1882-ben pedig 24 fő volt a körülbelül 24 000 lakosú városban. Borsod, 1871. augusztus 31. 1. és 1876. március 9. 3.; MNL BAZML IV. 1902. c. 117/1882.

³⁷ MNL BAZML IV. 1905. a. 1064/1878, 3/1879.

³⁸ Borsod, 1878. november 7. 3.

³⁹ Borsod, 1879. május 15. 3.

„[n]agy elismeréssel kell nyilatkoznunk a parancsnokoló tábornok Krzisch József úr intézkedéseiről, ki minden egyes laktanyán bizonyos számú katonaságot szolgálatkészen tartott, minden hidhoz egy lámpással ellátott altisztet rendelt s félóránként tétetett magának jelentést a víz növekedéséről, s hozzá személyesen is megtekintette a vad robajjal zuhogó árt.”⁴⁰ Hasonló intézkedésekre került sor 1880-ban és 1881-ben is.⁴¹

Az árvíz narratívái

Ahhoz, hogy egy súlyos természeti csapásból katasztrófa váljék, az szükséges, hogy a társadalom tagjai maguk is annak tartsák. Ilyen módon korántsem objektíven megítélhető jelenségek, sőt a következőkben amellet érvelek, hogy a katasztrófák valójában társadalmi konstrukciók. Létrejöttükben nagy szerepet játszanak azok az áthagyományozódott szociokulturális nézetek és sztereotípiák, amelyek elképzeléseink szerint a katasztrófákhoz szükségképpen kapcsolódnak. Hogy miképp is vélekedik egy-egy közösség az őt ért szerencsétlenségről, az legjobban az eseményről szóló diskurzus segítségével deríthető ki. A továbbiakban tehát a katasztrófa konstruálásának folyamatát az árvizeket követő publicisztikákon keresztül kíséreltem meg bemutatni.

Amennyiben feltételezzük, hogy ezek a dokumentumok nem vagy nem csupán a valóság realiztikus lenyomataiként készültek, úgy arra is rákérdezhetünk, hogy milyen egyéb funkciót láttak el a pusztán információközvetítésén túl, s ezt milyen eszközök alkalmazása révén próbálták meg elérni. Az ellátott funkciók meghatározásával az is egyértelművé válik, hogy a kutatás szempontjából mire és mennyire megbízhatóan használhatóak fel ezek a szövegek és képek. Hat funkciót állapíthatunk meg a verbális és vizuális narratíváknál egyaránt: 1. információátadás, 2. értelmezés, 3. traumakezelés, 4. szórakoztatás, 5. részvét felkeltése, és végezetül 6. emlékéllítés. Valószínűleg éppen ebben az összetett, többszörös funkcióban keresendő a kifejezőmód évszázadokon átívelő áthagyományozódásának sikeressége is.

A verbális és vizuális narratívák különválasztása csupán az ismertetés és az elemzés könnyebbé tételének érdekében történt; a valóságban az elbeszéléseknek ez a két formája szorosan összekapcsolódik, mondhatjuk, egymástól elválaszthatatlan. A képek ugyanis nem közvetlenül mesélnek, hanem mindig valamilyen szövegre utalnak, amelyek lehetnek írottak (sajtcikk) vagy szóbeliek (kollektív emlékezet). A vizsgált esetekben a bemutatásra kerülő képek mindig valamilyen

⁴⁰ Uo.

⁴¹ Borsod, 1880. július 8. 3. és 1881. május 19. 3.

nyomtatott szöveghez kapcsolódóan jelentek meg, vagyis egyrésről a szövegek illusztrációiként értelmezhetők. Másrésről ugyanakkor önálló alkotások is, amelyek a szövegtől függetlenül önmagukban is képesek betölteni narratív funkciót. Amikor verbális elbeszélésekről van szó, alapvetően epikai alkotásokra – mítoszokra, mesékre, novellákra, regényekre stb. – gondolunk, de a narratív funkció betöltésére ugyanúgy alkalmasak lehetnek a lírai és drámai műfajok is. Hogy ezek közül egy-egy korban melyek voltak a legjellemzőbbek, az nemcsak a kor embereinek preferenciáitól függött, hanem kapcsolatban volt némileg a katasztrófákról s közvetett módon a természetről vallott vélekedésekkel is. Továbbá, hogy az adott műfajon belül milyen elbeszélismódot alkalmazott a szerző, abban személyes intenciói mellett szerepet játszott a hagyományoknak való megfelelés iránti vágya is.

Mind a verbális, mind pedig a vizuális narratívák esetében előképnek tekinthetjük az 1838-as pest-budai árvízről készült elbeszéléseket. A pest-budai árvíz jelentős mennyiségű dokumentációt hagyott maga után: publicisztikai írások, naplóbejegyzések, visszaemlékezések, utalások novellákban és regényekben, grafikák, festmények, emlékalbumok stb., amelyek révén nemcsak az árvíz emléke élt tovább, hanem az elbeszélismód is. Bár csak kevés utalás van rá, feltételezhetjük, hogy a miskolci és a szegedi árvíz elbeszélései akarva-akaratlanul is átemeltek néhányat a mintakép kifejezéstárából. Ugyanakkor például a miskolci és szegedi árvíz vizuális narratíváit a korstílusnak és a megjelenő új technikának (fotográfia) köszönhetően sajátos, egyéni nyelvezet jellemzi. A vizsgált árvizek idején ugyanis már javában érezhető volt mind az irodalmi, mind a képzőművészeti alkotásokon a romantika hatása, ami azonban a század második felében hangsúlyossá vált realizmussal összefonódva jelent meg (romantikus realizmus). Ennek szellemében a drámai, emócióktól fűtött, már-már fantasztikus írott és képi elbeszélések mellett tökéletesen megfértek (akár egyazon szövegen belül is) a dokumentarista hűségre törekvő, fotóval, a „valóság tökéletes másával” megörökített narratívák is.

A miskolci és a szegedi árvíz narratíváinak elemzése révén, a két merőben eltérő árvíz elbeszéléseiben fellelhető hasonló elemek alapján felvázolható egy általános katasztrófakép, amely keretet adott valamennyi szerencsétlenség történeté formálásához. E visszatérő jellemvonások sorában elsőként említhetjük a rendkívüliség és váratlanság hangsúlyozását, annak ellenére, hogy Magyarországon az árvizek nem számítanak rendkívüli eseményeknek. A narratívák egyik funkciójának, az értelmezésnek, magyarázatkeresésnek az első lépcsőfoka ugyanis annak kijelentése, hogy ami történt, az átlagon felüli, rendkívüli, nem mindennapos jelenség, tehát viszonylag kevés tapasztalattal, információval rendelkezhetünk róla, emiatt nem lehet tudni, hogyan kell védekezni ellene. Ráadásul a rendkívüliség azt is jelenti, hogy olyan jelenséggel van dolgunk, amelynek ereje többszörösen

felülmúlja az emberét, így haszталannak bizonyult volna bármínemű ellenállás. S ugyancsak gyakran megjelenik a szövegekben, hogy a bekövetkezett eseményhez foghatóval „emberemlékezet óta” vagy „az utóbbi évszázadokban” nem találkoztak, mely kijelentés amellert, hogy a rendkívliséget támasztja alá, egyúttal implikálja azt a ki nem mondott reményt is, hogy hasonló szerencsétlenségre a közeljövőben valószínűleg nem kell számítani.

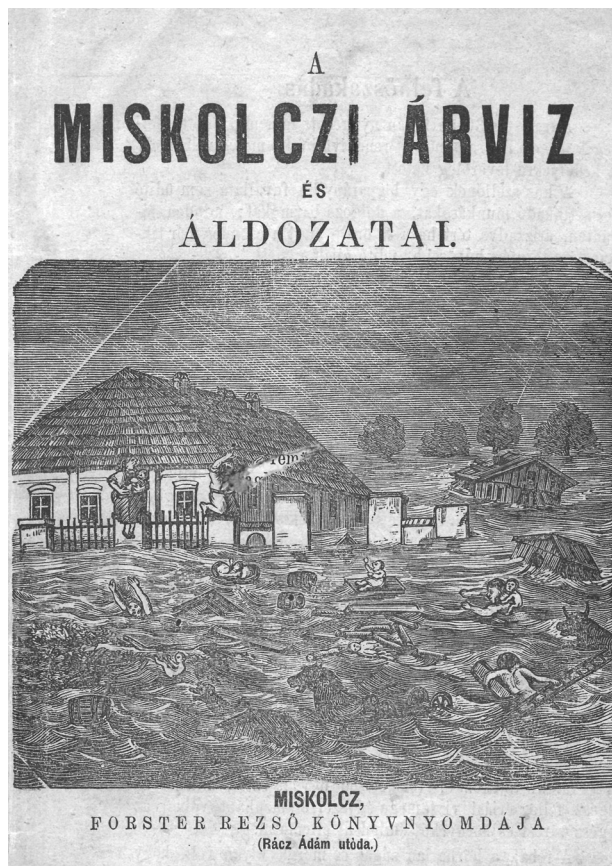
A katasztrófák másik lényeges jellemvonása a rendkívliség mellett a váratlanság. Az újságok lapjain olvasható beszámolók és egyéb dokumentumok is arról akarták meggyőzni az olvasót, hogy bármennyire is relatíve gyakori jelenségek voltak az árvizek a két város életében, mégis felkészületlenül érhetette a lakosságot az áradás. Különösen a szegedi árvíz esetében szembetűnő az az igyekezet, amelylyel a váratlan csapás képét próbálták megteremteni. Még a szövegek szerkesztési elve is a váratlanságot és a rendkívliséget volt hivatott kiemelni mindkét árvíz esetében, hiszen nem említik meg azokat az előzményeket, amelyek a szerencsétlenség esetleges bekövetkeztére figyelmeztethettek volna.

A szerkezetnél maradvá ugyancsak közös vonás, hogy magáról az áradásról alig írnak a szerzők; a felvezető sorok és az előntés szűkszavú ismertetése után azonnal rátérnek a károk ecsetelésére. Ennek okát egyrészt a szerző rendelkezésére álló információ hiányában, másrészt a történet elmondhatatlanságában kereshetjük, ugyanis felmerül a kérdés: hogyan lehet egyáltalán szavakkal visszaadni a történetek borzalmát?

Például úgy, hogy analógiákat sorakoztatunk fel, s az olvasó ismereteire és fantáziájára bízunk az esemény elképzelését. A minden katasztrófa prototípusának számító, több kultúra kollektív emlékezetében előforduló özönvíztörténet szinte megkerülhetetlen analógiát kínál a történet elbeszéléséhez. A sorsszerűség alátámasztásán kívül az elbeszélhetőséget hivatottak megkönnyíteni az Atlantiszra tett utalások is, illetve a korábban megeseett valódi katasztrófák említése Pompeii-től kezdve egészen az 1876-os budapesti árvízíg. A romok képeinek felidézése is jó eszköz arra, hogy elmondjuk azt, amit nem tudunk vagy nem akarunk elmondani, hiszen az előzmények felvázolása után a következmények részletes kifejtésével lényegében elgondolható a köztes szakasz, vagyis maga az árvíz.

Ellenben a vizuális reprezentációk között több olyat is találunk, amely a történet csúcspontját, magát a drámát, vagyis az előntés pillanatát vagy az árban sodródó embereket ábrázolja. Amit tehát nem tudtak szavakkal visszaadni, azt elmondták képekkel. Ezek a képek számos olyan részlettel és kifejezésmóddal dolgoztak, amelyek sztereotípiákként fedezhetők fel az árvízi ábrázolásokon. Különösen a ponyvák halmozták a tipikusnak mondható, drámaiságot növelő képi elemeket a figyelem felkeltése érdekében. (1. kép) A napi- és hetilapok képanyaga sokkal inkább az árvíz utáni helyzetre fókuszált. (2. kép)

1. kép A miskolci árvíz és áldozatai. Ponyvaborító

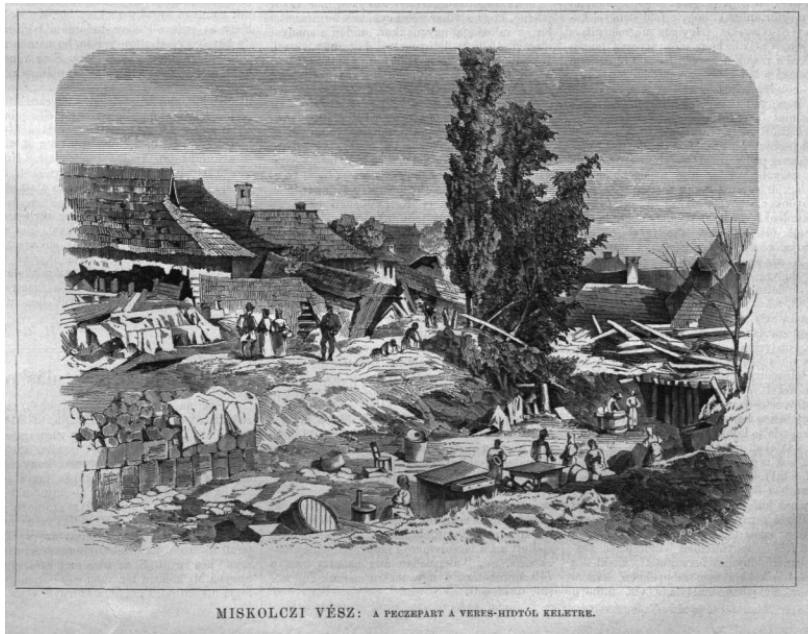

A kiadvány a miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár tulajdona

A katasztrófaképekre utaló analógiák mellett a szerzők szívesen építettek egyéb, sokak által ismert tapasztalatokra is. Ilyen volt például a háború képe, amely ugyancsak megelevenítheti a katasztrófákhoz társított káoszt az emberek képzeletében. A háború és a katasztrófahelyzet közötti vélt vagy valós hasonlóságok miatt a katonai kifejezések gyakori kellékek a különféle szerencsétlenségekről szóló elbeszélésekben. A miskolci és a szegedi árvíz kapcsán is szép számmal találkozhatunk ilyenekkel. Az áradás és az árvíz mindkét esetben két fél egyenlőtlen küzdelmeként jelenik meg a szövegekben, olyan háborúként, amelyben a „támadó fél”, a víz, sokszoros túlerőben van a „megtámadott” városlakókkal szemben.

2. kép A miskolci árvíz pusztítása Szinay István fotói alapján

Forrás: *Vasárnapi Ujság*, 25. (1878) 38. sz. 601.

„A vizár nem csak a folyam medréből fenyegetett veszélyvel, hanem mindenfelől; semmi számítást, semmi okoskodást nem engedett meg a rettenetes ellenség; a ki az utczáról várta a vizet, mielőtt észrevehette volna, bejött a kert felől, betörte az ajtókat, betódult a szobákba, egyet kavarodott a falak között, ledöntötte, rakásra hányta a butorokat, a könnyebbeket s a nehezebbeket egyaránt, s melyekkel az ajtón kiférhetett, rohant velök tovább; ha ki nem férhetett: kitorpte a falakat s elvitt mindent, az anya kebléről leszakította a gyermeket, oda vetette egy másik hullámnak, maga tovább futott a jajgató anyával, betömte a síró anyának is, a síró gyermeknek is a száját sűrű iszapos vízzel [...] azután többé nem jajgattak; a miket ott hagyott a szobában, szétrombolta, összetörte, behányta iszappal.”⁴²

És hogy ki az ellenség? Az eddigiekből csakis az következhet, hogy valami nem emberi. Ilyen erővel, gyorsasággal és – tegyük hozzá – ésszel ember nem képes harcolni. Az ellenség képében valami ősi és ösztönös lény rejlik, akinek vérében van a harc és a kegyetlenség.

⁴² *Gyöngyössi Sámuel: A miskolci árvíz 1878. augusztus 31-én. In: Miskolcz gyászja, 1878. augusztus 31. Emlékkönyv. Miskolcz 1879. 11–12.*

„Széttörve a gát, jön az ár azon át!
 Zúg, bög, forog és tör a sodra,
 Éjjel jön orozva, halált, vést hozva, -
 Nem virradnak soha napra!
 Mint fenevad, prédára ha csap,
 S gyilkos foga szívbe, vesébe harap:
 Úgy marczangolja az ár Szegedet;
 Gyógyítani, van-é csodaszer, sebedet?”⁴³

Ezekben a szövegekben nyoma sincs a szigorú és büntetni kész, ám egyébként jóságos apa- vagy anyafigurát megtestesítő Istennek/Sorsnak, sokkal inkább az észérvekkel meg nem győzhető, kérelhetetlen Természet jelenik meg ellenfélként, aki az embert alapvető természeti voltára és a természettől való függésére figyelmezteti. Nem más ez, mint a természet harca a kultúrával, amelynek kimenetele nem kétséges: a természet nemcsak megteremti az életet, hanem el is pusztítja azt könnyörtelenül, ha arra van szükség.⁴⁴

A háborúval vont párhuzam azonban sokkal komolyabb következményekhez is vezethet annál, mint hogy a kialakult helyzetet két fél hadakozásaként gondoljuk el. Előfordulhat ugyanis, hogy a rendkívüli, harctéri állapotokhoz hasonló helyzetre történő hivatkozással az irányítás kikerül a helyi vezetők kezéből, s azt a katonaság vagy egy magasabb szintű, többnyire állami szerv veszi át.⁴⁵ Ráadásul az olyan, hétköznapi helyzetben nem megszokott intézkedések is elfogadhatóvá válhatnak, mint amilyen a teljhatalommal való felruházás, vagy a statárium felállítása. Ugyanakkor a háborús analógiának pozitív következménye is lehet. Miután már nem a városállamok korát éljük, egy hazai települést ért támadás annyit jelent, mintha maga az ország (a nemzet) került volna idegen ostrom alá. E párhuzam révén az elszigetelt, helyi eseményből egycsapásra országos, nemzeti jelentőségű katasztrófa válik, és a háborús helyzetben

⁴³ *Ismeretlen szerző*: Szeged. Borsszem Jankó, 1879. március 16. 2.

⁴⁴ Az esetek többségében nem lehet egyértelműen meghatározni, hogy Isten vagy éppen a Természet az, aki az ár képében pusztít, mert alakjuk gyakorta összemosódik a szövegekben. Különbség a viselkedésükben nyilvánul meg: míg Isten megfontoltan, racionálisan cselekszik (büntetés), s ezáltal a kultúra világába tartozik, addig a Természet a natura szó szerinti megtestesülése, állatiasan, ösztönöktől vezérelve támad (önvédelem).

⁴⁵ Kathleen Tierney és munkatársai a Katrina hurrikán kapcsán rámutattak arra, hogy a háborúkért értelmezett situáció lehetővé tette a hatóság számára, hogy a szükségesnél több katonai egységet vessenek be a mentési és helyreállítási munkák alkalmával, és elrendeljék a háborús viszonyok között megszokott hírzárlatot. Továbbá a mentési munkálatok helyett inkább a rendteremtésre helyeztek nagyobb hangsúlyt, amellyel emberek életét veszélyeztették. *Kathleen Tierney – Christina Bevc – Erica Kuligowski: Metaphors Matter: Disaster Myths, Media Frames, and Their Consequences in Hurricane Katrina. The Annals of the American Academy*, 2006 March, 57–81.

megnyilvánuló összetartozás, szolidaritás és áldozatvállalás érzése által hatékonyabbá válhat a helyreállítás folyamata.⁴⁶

A katasztrófahelyzet jellemzői mellett az általános katasztrófaképhez hozzátartoznak az ilyenkor (el)várható viselkedésmódok is. Az erről alkotott elképzeléseinket különösen erősen befolyásolják azok a sztereotípiák, amelyeket a média közvetít. Ezek a sztereotípiák és sémák, melyeket a szakirodalom katasztrófamítoszok (*disaster myths, disaster images*) névvel illet, makacsul bennünk élnek, újra- és újratermelődnek olyannyira, hogy katasztrófaképünket mind a mai napig erősen meghatározzák. Ilyen állandósult tartalmi elemnek tekinthetők a 1. pánikról és menekülésről, 2. az ennek következtében kihirdetett szükségállapotról, 3. a fosztogatásról, 4. a felárakat felszámító lelkiismeretlen kereskedőkről, 5. a lakosság evakuálásáról, 6. a kitelepítettek menedékhelyen történő letelepítéséről, 7. a nagyszámú halálesetről, 8. a jelentős anyagi kárról szóló hírek.⁴⁷ Mint minden mítosznak, ezeknek is van valamennyi igazságtartalmuk, de a legújabb szociológiai-antropológiai kutatások szerint többnyire nem állandó „kellékei” a katasztrófáknak.⁴⁸

A katasztrófamítoszok nemcsak ahhoz nyújtanak segítséget, hogy el tudjuk beszélni, formába tudjuk önteni a katasztrófa eseményét, hanem azáltal, hogy felsorakoztatják a katasztrófa idején lehetséges helyzeteket, felkészítenek minket arra, hogy a vészhelyzet bármikor bekövetkezhet. Ezek alapján pedig előre kigondolhatjuk, miképpen fogunk rájuk reagálni, ha bekövetkeznek.⁴⁹ Már ha bekövetkeznek. A katasztrófamítoszok veszélye ugyanis abban rejlik, hogy olyan mélyen gyökeret vernek gondolatainkba, hogy még akkor sem tudunk szabadulni tőlük, ha a valóság éppen ellentmondani látszik nekik.

⁴⁶ Vö. *Michael Kempe*: „Mind the Next Flood!” Memories of Natural Disasters in Northern Germany from the Sixteenth Century to the Present. *The Medieval History Journal* 10. (2007) 1–2. sz. 327–354.; *Christian Pfister*: Disasters, interregional solidarity and nation-building: Reflections on the case of Switzerland, 1806–1914. In: *Solidarité et assurance. Les sociétés européennes face aux catastrophes (17e-21e siècle)*. Eds. René Favier – Christian Pfister. Grenoble 2008. 117–142.

⁴⁷ *Henry W. Fischer*: Response to Disaster: Fact Versus Fiction and Its Perpetuation: The Sociology of Disaster. Lanham 1994. Idézi *Császi Lajos*: A média rítusai. Bp. 2002. 178.

⁴⁸ *Erik Auf der Heide*: Common Misconceptions about Disasters, Panic, the „Disaster Syndrome”, and Looting. In: *The First 72 Hours. A Community Approach to Disaster Preparedness*. Ed. Margaret R. O’Leary. New York 2004. 340–380.; *Tierney, K. – Bevc, C. – Kuligowski, E.*: Metaphors matter i. m.

⁴⁹ A katasztrófamítoszok szívós továbbélése azzal (is) magyarázható, hogy katasztrófahelyzetben átveszik a sérült normarendszer feladatát, vagyis „forgatókönyvet” kínálnak arra vonatkozóan, hogyan kell viselkedni a katasztrófa előtt, alatt és után. *Császi L.*: A média rítusai i. m. 194.; *Ralph Turner*: Types of Solidarity in the Reconstitution of Groups. *Pacific Sociological Review* 10. (1967) 2. sz. 60–68. Idézi *Császi L.*: A média rítusai i. m. 179.; *Isac W. Holm*: The Cultural Analysis of Disaster. In: *The Cultural Life of Catastrophes and Crises*. Eds. C. Meiner – K. Veel. Berlin–Boston 2012. 15–32., itt: 23.

Válságkezelés az árvíz után

A miskolci és a szegedi árvíz narratíváinak vizsgálata révén részben a katasztrófák szociokulturálisan konstruált jellegére, részben pedig arra kívántam rámutatni, hogy a természeti szerencsétlenségek értelmezése és tapasztalata sokban ettől a konstruált képtől függ. Vagyis amilyennek elképzeljük általában a jelenségeket, hajlamosak vagyunk annak megfelelően megélni és értelmezni azokat. Az 1878. évi augusztusi árvíz is korszakhatáráként jelenik meg a helytörténeti irodalomban, amikortól Miskolc dinamikus fejlődésének kezdetét datálják. A dinamikus fejlődés azonban csak sikeres válságkezelés révén érhető el. A következőkben arra keresem a választ, hogy milyen nehézségekkel kellett megbirkóznia a városnak és a lakosságnak az árvízet követő két-három éven belül, és hogy erőfeszítéseik mennyiben vezettek eredményre.

Városi válságkezelés

Az árvíz után eltelt időszakot, azaz a válságkezelés időszakát két nagyobb egységre oszthatjuk fel. Az első, rövidebb szakasz a vészhelyzeti intézkedések ideje, amikor a legfontosabb feladatok, úgymint a közlekedés és a hírközlés helyreállítása, a segélyezés megindítása és lebonyolítása, a közbiztonság megteremtése, valamint a közegészségügy helyreállítása volt az elsődleges szempont. Ezt követte a második, időben lényegesen hosszabb szakasz, amikor is a hosszú távú célok megvalósításán volt a hangsúly. Ezen időszak alatt kerülhetett sor azokra a munkálatokra, melyek visszavezetik a települést a megszokott életbe, illetve ellenállóbbá teszik a későbbi kihívásokkal szemben azáltal, hogy egyre tudatosabban kezelik a kockázatot.⁵⁰ Ily módon a reziliencia nem csupán mint tulajdonság, hanem mint folyamat is értelmezhető, amely során a felfordulás állapotából – egy átmeneti időszakon keresztül – a „normalitás” (*normalité*) állapotába, egy egyensúlyi helyzetbe térünk vissza.⁵¹

A válságkezelés első szakasza

Ha precízek szeretnénk lenni, akkor a tulajdonképpeni válságkezelés már az áradás közben megkezdődött. A kora hajnalban érkezett vízár álmában lepte meg a lakosságot. Amint az áradást észlelték, félreverték a harangokat, aminek hallatán

⁵⁰ *Theo Blanchard*: Les inondations de 1733 et 1740 à Grenoble. L'évolution de la résilience dans l'après catastrophe. *Environnement Urbain/Urban Environment* 2. (2008) 73–89., itt: 74–75.

⁵¹ Uo. 77.

nemcsak a civil lakosság, hanem az önkéntes tűzoltó egyesület, valamint a városban állomásozó 65. zászlóalj több tagja is a vész helyszínére sietett menteni.

Amint az ár levonult, s megvirradt, felgyorsultak a folyamatok. Azonnal táviratot küldtek a környező településeknek és a legfontosabb napilapoknak, hogy a külvilágtól elzárt város számára mielőbb segítséget szerezzenek. Éppen ezért legelőször a közlekedést kellett helyreállítani. Az árvíz után azoknak, akiknek a háza összedőlt vagy életveszélyessé vált, részben a családtagoknál, részben pedig a város által kialakított ideiglenes menhelyeken biztosítottak szállást.⁵²

Az árvíz másnapján felállított ideiglenes vészbizottságot szeptember 5-én felváltotta az állandó árvízbizottság. Ekkorra a legfontosabb útvonalak már járhatóvá váltak, emellett megkezdtek a kórház épületének megtisztítását az áradás nyomaitól. Budapestről rendőrök, Dobsináról, illetve a megyéből munkások érkeztek segédkezni.⁵³ Így szeptember 10-ére a város főbb útvonalain helyreállt a közlekedés, a legnagyobb torlaszokat szétbontották, az összes emberi és állati holttestet eltemették. Mondhatjuk tehát, hogy az árvíz után kicsivel több mint egy héttel megszűnt a közvetlen vészhelyzet, amelyet az is jelez, hogy szeptember 8-ától az árvízbizottság elegendőnek látta, ha csak minden második nap ülésezik.⁵⁴

A válságkezelés első szakaszának második periódusában kezdetüket vették a helyreállítást célzó munkálatok, például a hidak újjáépítése.⁵⁵ Időközben megkezdtek a károsultak számbavételét és a károk összeírását is. A felvétel háztartásonként történt; név szerint csak a családfőt nevezték meg. Éppen ezért a hivatalos jelentésben szereplő 2956 „károsult”⁵⁶ inkább a károsult háztartások számára vonatkozik, nem pedig a személyekre. Miután nem voltak ritkák az 5-8 vagy akár 10-12 fős háztartások, feltételezhetjük, hogy az árvízben károsodottak száma több mint háromszorosa is lehetett a hivatalos kimutatásnak. A károk megállapításával kapcsolatban ugyanolyan óvatosan kell eljárunk, mint a károsultak számával, ugyanis a veszteségek rögzítése között jelentős eltéréseket találunk. A várost érintő károk összege 34 670 forintot tett ki a városi mérnök becslése alapján, ami elenyészőnek mondható az 1 739 771 forintban megállapított lakossági kárhoz képest.

⁵² *Soltész Nagy Kálmán*: Miskolcz város Tekintetes Képviselő Közgyűléséhez hivatalos jelentése Soltész Nagy Kálmán polgármesternek az 1878. évi augusztus 30-31-iki árvíz lefolyásáról, pusztításairól, és a 139/878. számú határozattal megválasztott árvízbizottság működéséről. Miskolcz 1879. 8.

⁵³ Bizottsági ülés jegyzőkönyve, 1878. szept. 4. MNL BAZML IV. 1923. A miskolci, 1878. augusztus 31-i árvíz folytán keletkezett iratok gyűjteménye (a továbbiakban: IV. 1923.) 4. dob. sz. n.; IV. 809. b. Borsod vármegye alispánjának iratai. Közigazgatási általános iratok (a továbbiakban: IV. 809. b.) 2886/1878.; Árvízbizottsági jegyzőkönyv, 1878. szept. 10. MNL BAZML IV. 1923. 4. dob. sz. n.

⁵⁴ Árvízbizottsági jegyzőkönyv, 1878. szept. 8. MNL BAZML IV. 1923. 4. dob. sz. n.

⁵⁵ Árvízbizottsági jegyzőkönyv, 1878. szept. 10. MNL BAZML IV. 1923. 4. dob. sz. n.

⁵⁶ *Soltész Nagy K.*: Miskolcz város i. m. 12.

Miután a biztosok néhány napon belül befejezték a károk összeírását, megkezdhették a károsultak segélyezését az időközben befolyt pénz- és egyéb adományokból. A tisztviselőket és egyéb állami apanázból élőket azonnal kiemelték a segélyezendőek közül; őket csak legutolsó sorban tartották pénzbeli támogatásra jogosultaknak. A megmaradtakat nyolc csoportba osztották. A csoportok közötti rangsort az anyagi és családi helyzet alapján határozták meg.⁵⁷ A csoportokba sorolt károsultak között a kárösszeg 10%-ának megfelelő⁵⁸ segélyt osztottak ki, amelynek összege nem haladhatta meg a 300 forintot, bármekkora volt is a kár.

Bár az állam részéről érkezett kézzel fogható segítségnyújtás, a szimbolikus támogatás lényegében elmaradt, hiszen egyik politikai vezető – a király és a miniszterelnök – sem tette tiszteletét Miskolcon az árvíz után, hogy ezzel is kifejezze a nemzet szolidaritását a bajbajutottakkal. Mindazonáltal a kormány rajta tartotta a szemét a helyreállítás folyamatán és szakértőket küldött ki a közlekedés, az építkezés és a közegészségügy helyzetének megvizsgálására és fejlesztésére. Ez utóbbi kiemelt szereppel bírt a válságkezelés korai szakaszában. Az addig elvégzett helyreállítási munkák egy része azonban szeptember 27-én egy újabb árvíz martalékává lett.

A válságkezelés második szakasza

A szeptember 27-ei újabb árvizet a válságkezelés második szakasza kezdetének tekinthetjük, mert bár némileg visszavetette a helyreállítás folyamatát, ugyanakkor arra nézve pozitív következményekkel is járt. Hatására ugyanis a városvezetés határozottan elkötelezte magát a mederrendezés mellett, s Klasz Márton királyi tanácsost és országos középítészeti felügyelőt kérte fel egy nagyobb szabású tervezet elkészítésére.

Klasz Márton mellett a városvezetés kikérte Wohlfarth Henrik és Schmiedt Ferenc főmérnökök véleményét is az árvíz okait illetően. A közmunkatanács által kiküldött két mérnök még szeptemberben, a második árvíz előtt járt Miskolcon. A helyszíni szemle alapján a Pecét több helyen is szükségesnek vélték átvágni, de legaggasztóbbnak a Szinva anyáarkán lévő malmok meghagyását tartották.⁵⁹ Elhatározásában a szakértők véleménye, valamint a szeptember 27-ei árvíz által is megerősítve a város tárgyalást kezdett több malom megvételéről is.⁶⁰

⁵⁷ Uo. 13–14.

⁵⁸ A segélyeket három szakaszban osztották ki. Az első kettőben még 10%-kal számoltak, az utolsóban már csak az összes kár 8%-ának megfelelő összeget fizették ki.

⁵⁹ Árvízbizottsági jegyzőkönyv, 1878. szept. 23. MNL BAZML IV. 1923. 4. dob. sz. n.

⁶⁰ Árvízbizottsági jegyzőkönyv, 1878. okt. 2. MNL BAZML IV. 1923. 4. dob. sz. n.

A mederszabályozás előkészítése nem csupán a malomtulajdonosokkal folytatott alkudozási folyamat miatt haladt nehézkesen, hanem azért is, mert a városvezetés addig nem akart nagyobb lépéseket tenni, amíg a felkért szakértők el nem készülnek a teljes mederrendezést felvázoló tervezetekkel. Erre azonban csak október végén, november elején került sor. A benyújtott javaslatok alapján elkészített terv jóllehet Miskolc biztonságos jövőjének záloga volt, a megvalósítás miatt a városra nehezedő teher – a munkálatok kivitelezéséhez szükséges 150 ezer forint – évekre hatással lehetett a megyeszékhely fejlődésére.

A nagyszabású tervezet tehát nagyszabású költségvetéssel párosult, így hát a szükséges anyagi fedezet előteremtése érdekében a városvezetés nagyobb összegű kölcsön lehetősége felől kezdett érdeklődni. A kölcsönfelvétel mellett a miskolci városvezetés egyéb pénzszerzési lehetőségeket is fontolóra vett, például ingatlanok eladása, adóemelés, új adók kivetése révén.

Bár a szabályozási tervezet első verziói már 1878-ban elkészültek, a konkrét munkálatok csak három évvel később, 1881-ben indultak meg. A munkálatok a szabályozás útjába eső telkek kisajátításával vették kezdetüket. A lakosok egy részével sikerült megegyezni a város által előirányzott árban, másokkal pedig olyan megállapodást kötöttek, amely szerint a kisajátítani kívánt földjükért cserébe máshol kaptak a várostól földterületet, s esetleg némi pénzbeli kárpótlást,⁶¹ de akadtak olyanok is, akik ingyen engedték át a földet a szabályozás számára.⁶²

A szabályozás négy nagyobb szakaszban ment végbe. Elsőként a legproblematikusabb terület, a Szinva patak középső része, a mai belvárosi szakasz került szabályozásra (az Urak utcájától a takarékpénztári hídig).⁶³ Második lépésben a Felső-Szinva térségét rendezték (az Urak utcájának felső végétől a Királymalomig), majd az Alsó-Szinva szakaszt (a takarékpénztári hídtól az alsó zúgóig), míg utoljára a gömöri vasúti hídtól a tiszavidéki vasúti hídig tartó patakszakasz szabályozására került sor.⁶⁴ A mederszabályozás az Alsó-Szinva szabályozási költségén kívül 123 473 forintot és 45 krajcárt emésztett fel. Ebből 120 ezer forintot kölcsönből fedeztek, az azon felüli összeget, továbbá a minorita zárda előtti ház rendezésének és a Pecén két híd építésének a költségét több évre felosztva tervezték be a város költségvetésébe.⁶⁵

A meder szabályozása mellett a miskolci városvezetés további intézkedéseket is tett annak érdekében, hogy 1878. augusztus 31-ének tragédiája egyszer s

⁶¹ MNL BAZML IV. 1905. b. 1517/1883.

⁶² MNL BAZML IV. 1902. c. 106/1882.

⁶³ MNL BAZML IV. 1905. b. 125/1883.

⁶⁴ MNL BAZML IV. 1905. b. 391/1884.

⁶⁵ MNL BAZML IV. 1902. a. Miskolc város Képviselőtestületének (Képviselőközgyűlésének) iratai. Jegyzőkönyvek (a továbbiakban: IV. 1902. a.) 106/1882.

mindenkorra elkerülhetővé váljon. Először is, néhány hónappal a tragikus árvízet követően módosítottak a meglévő építkezési szabályokon. Szigorúbban ellenőrizték az építkezéseket,⁶⁶ s több, árvízvédelmi szempontból fontos elemet is belevettek. Az újonnan beemelt paragrafusok értelmében pénzbüntetés terhe mellett⁶⁷ tilos volt a patakok fölé árnyékszéket, valamint egyéb kiugró épületrészeket építeni.⁶⁸ A meglévő szabálytalanságokat pedig igyekeztek felszámolni.

Az építkezési szabályzat módosításán túl a város nagy gondot fordított a köztisztaság, különösen a patakmedrek tisztaságának fenntartására. Ez utóbbiakat naponta rendőrökkel ellenőriztették, az esetleges szeméthalmokat igyekeztek minél előbb eltávolítani, s amennyiben lehetséges volt, az elkövető(ke)t előállítani. A köztisztaság nem csupán árvízvédelmi szempontból vált kiemelt ügygé Miskolcon az 1878-as árvízet követően, hanem az időközben az orvostudományban végbemenő paradigmaváltásnak köszönhetően (miazmatikus helyett bakteriális kóroktan) nagyobb hangsúlyt kapott a szemmel nem látható kórokozók elterjedésének megfékezése. A városvezetés 1885-ben egy egészségügyi szakértőt, Fodor Józsefet⁶⁹ kérte fel a városi ivóvíz minőségének megvizsgálására. Az eredmény lesújtó volt. A város tíz kútjából vett minta közül mindössze kettőt tartott megfelelőnek a neves tudós, aki a talajvízrétegnél mélyebbre fúrt kutakat javasolt, valamint a trágyahegyek eltávolítását a kutak mellől.⁷⁰

A tragikus árvíz után az árnyékszékek és egyéb szennyeződések eltávolítása elsősorú fontosságot nyert, mert – miként a több lábon álló hidak is – közrejátszhattak a torlaszok képződésében. Ezért elrendelték, hogy a kertek végében helyet kapó árnyékszékeket ürgödrökkel kell ellátni, mégpedig oly módon, hogy falaikat cementtel borítják a szivárgás meggátlása érdekében. Továbbá kimondták, hogy nagyobb esőzésekkor a zúgókat fel kell húzni,

⁶⁶ MNL BAZML IV. 1905. b. 119/1878.

⁶⁷ Az egyéb építkezési kihágások esetében fizetendő 1-50 forinttal szemben az árvízvédelmi pontokat megsértőkre 1-től 100 forintig terjedő pénzbüntetést szabhattak ki. Építkezési szabályok 1879. 60. §.

⁶⁸ Építkezési szabályok 1879. 44. és 45. § A szabályzat további, árvízvédelmi szempontból fontos pontokat is tartalmazott. Így például árvízjárta területeken az újonnan épült házak színvonala nem lehetett 50 centiméternél alacsonyabb (19. §), az új építkezésekhez a belváros területén kizárólag kő vagy téglá használható (40. §), a patakok medréig terjedő épületek esetében előírta a kőfalak vagy cölöpök használatát (49. §), s megtiltotta, hogy a mederbe bármit is építsenek, vagy a partból foglaljanak (49. §).

⁶⁹ Fodor József (1843–1901) orvos, egyetemi tanár, elismert higiénikus. Külföldi tudományos körútja után visszatérve Magyarországra megeremtette a hazai közegészségtan oktatási programját. Munkásságával, tanácsaival jelentősen segítette a főváros korszerű csatorna- és ivóvízhálózatának kiépítését.

⁷⁰ MNL BAZML IV. 1902. c. 36/1885.

hogyan a víz kimoshassa a Szinva medréből az időközben felhalmozódott szenny-nyeződéseket.⁷¹

Még az ivóvíz-, csatorna- és szennyvízhálózat kiépítése, amely az árvíz utáni években vette kezdetét, sem kizárólagosan közegészségügyi célokat szolgált. Azzal ugyanis, hogy a vízvezetést szabályozott keretek közé terelték,⁷² megszűntek az illegális vízvétel- és szennyvízvezetések, amelyek bizonyos tekintetben növelhették az árvizek kialakulásának veszélyét.

Lakossági válságkezelés

Amikor egy település katasztrófa utáni válságkezelési mechanizmusát vizsgáljuk, mindenképpen külön kell választanunk a város mint közigazgatási egység, illetve a lakosság helyreállítási stratégiáit és lehetőségeit, noha a kettő bizonyos mértékben kölcsönösen függ egymástól. A szétválasztásra az elérhető tőke miatt van szükség – legyen szó kulturális, gazdasági vagy kapcsolati tőkéről.⁷³ Más lehetőséggel gazdálkodhat egy város, és megint mással egy-egy háztartás, család vagy egyén.

Az 1878. augusztusi árvíz után a miskolciaknak olyan helyzettel kellett szembenéznük, amely egyszerre okozott létfenntartási és gazdasági válságot többek számára. Hogy kit milyen mértékben érintett ez a kombinált válság, és hogy milyen kimenetelő volt, az számos tényezőtől függött. A vizsgált csoportokat az 1880. évi népszámlálás és a kárfelvételi ívek alapján kirajzolódó főbb foglalkozási kategóriák mentén határoztam meg. (1. táblázat) Az 1880. évi népszámlálási adatokkal összevetve azt mondhatjuk, hogy mind a lakóhely, mind pedig a foglalkozás tekintetében a „károsult társadalom” jól reprezentálja a teljes lakosságot, amennyiben a peremterületeket kivéve a teljes város érintett volt az árvízben, és a foglalkozási csoportok többsége is a népszámlálásbeli arányának megfelelően szerepelt. Egyedül az iparosok, a kereskedők, valamint a nyugdíjból és házbérből élők (a „magánzók”) jelentek meg nagyobb arányban a károsultak között, mint a népszámlálásban.

⁷¹ MNL BAZML IV. 1905. a. 1470/1880.

⁷² A közegészségügyi szabályoknak megfelelő új, immáron földalatti csatornának kőből kellett készülnie, s kivezető nyílásának a mindenkori Szinva-vízszint alá kellett esnie. Azonban a tervezetés és az építés költségei sokak számára vállalhatatlanok voltak.

⁷³ *Pierre Bourdieu: Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke.* In: *Angelusz Róbert – Éber Márk Áron – Gecser Ottó: Társadalmi rétegződés olvasókönyv.* [Bp.] 2010. 156–165. [elektronikus dokumentum]

1. táblázat A miskolci lakosok megoszlása foglalkozási ágazat szerint

Foglalkozási ágazat	Kárfelvételi ívek alapján (1878)		1880. évi népszámlálás alapján	
	fő	(%)	fő	(%)
Mezőgazdaság és kertészet	112	4,4	705	4,0
Kereskedelem és pénzügy	291	11,5	742	4,2
Ipar	985	39,0	2845	16,4
Ipari és kereskedelmi segédszemélyzet ⁷⁴	0	0	567	3,2
Közlekedés és hírközlés	54	2,1	383	2,2
Polgári és egyházi közszolgálat, szabadfoglalkozások	207	8,2	799	4,6
Nyugdíjasok, tőkepénzesek, életjáradékosok, házbirtokosok és magánzók	149	5,9	391	2,2
Véderő	14	0,6	81	0,4
Napszámosok	132	5,2	2060	11,8
Egyéb foglalkozás	59	2,3	2179	12,5
Foglalkozás nélküli, ismeretlen foglalkozású	31	1,2	6502	37,4
Nincs adat	491	19,4	87	0,5
Összesen	2525	100,0	17341	100,0

Forrás: Kárfelvételi ívek (MNL BAZML IV. 1923.); 1880. évi népszámlálás (MNL BAZML IV. 1905. j. 1. kötet)

Házbérből élők

A teljes házak vagy házrészek (lakások, pincék) kiadása sokak számára biztos megélhetési forrást jelentett Miskolcon a dualizmus idején. Egyesek csupán kereset-kiegészítésképpen adták bérbe ingatlanjukat fő foglalkozásuk mellett, míg mások számára – különösen ha több ingatlannal is rendelkeztek – a házbér jelentette a megélhetési forrást.

A pénzkeresés e formája – különösen fő „foglalkozás” esetében – azoknál volt gyakoribb, akik más módon nem tudtak volna jövedelemhez jutni. Ilyenek voltak például az özvegyasszonyok, akik a társadalmi normák vagy gyerekeik miatt nem tudtak volna más munkát vállalni, arra kényszerültek, hogy otthonukat idegenekkel osszák meg. A bérbeadást néhányan nagyban üzték, több házzal is rendelkezvén a városban, a többségre azonban az volt a jellemző, hogy házának egyik szobáját/pincéjét adta bérbe. Ezt a foglalkozási csoportot különösen érzékenyen érintette az árvíz, mivel többségük esetében egyetlen kereseti forrásukat, az ingatlanukat vitte el vagy rongálta meg az áradat. A hatóság is azokat a gyermeket nevelő özvegyeket vagy házaspárokat tartotta leginkább segítségre szorulóknak,

⁷⁴ Az ipari és kereskedelmi segédszemélyzet kategóriában található egyének a kárfelvételi ívek esetében nem külön kategóriaként szerepelnek, hanem vagy az iparhoz, vagy a kereskedelemhez sorolták be őket.

akiknek egyetlen vagyonát, a házukat az árvíz elsodorta. Gazdasági szempontból ők számítottak a legebezhetőbbnek, mivel a házukkal együtt nem csupán lakhelyük és kereseti forrásuk, hanem minden megtakarításuk (az ingó és ingatlan vagyon) vált a víz áldozatává.

Mezőgazdaságból élők

Miskolc foglalkozási profiljából adódik, hogy a városban viszonylag kevesen foglalkoztak fő foglalkozásként földműveléssel. A fő utcától (Piac vagy Széchenyi utca) északra és délre fekvő házhelyek kisebb-nagyobb kertet is magukban foglaltak, ezek azonban legfeljebb a háztartás napi szükségleteit voltak képesek fedezni. Nagyobb földterületek a város keleti és nyugati végén túl, illetve Nyék és Ládháza irányában álltak rendelkezésre. Nem tudjuk, hogy a kedvezőtlené váló időjárás miként érintette a gazdákat, a források csupán az árvíz által elszenvedett károokra utalnak. Azon túl, hogy az ár letarolta a még lábon álló gabonát és/vagy zöldséget, a víz levonulása után fennmaradt vastag iszapréteg miatt a gazdák hosszú ideig nem tudtak hozzáfogni az őszi szántáshoz és vetéshez. A földek helyrehozatalát ráadásul tovább nehezítette a folytonos esőzés. Az eladásra termelt mezőgazdasági termékek mellett a takarmány is jórészt tönkrement, amely kérdésessé tette az igavonó és egyéb állatok téli tartását. Azok sem jártak jobban, akik már betakarították a termést, mert az épületek padlásán elhelyezett gabonát és szénát, miután a ház összedőlt, ugyanúgy elvitte a víz, mint a határban lévőt. Ráadásul a hatályos törvények értelmében ezek az emberek – mármint akik betakarították a termést – nem igényelhetek kártérítést az államtól az elemi csapás miatt, mert az csak a földeken lévő, még lábon álló termést ért kár esetén járt. Az elveszett állatok után ugyancsak nem járt segély.⁷⁵

A mezőgazdaságból élőket ugyanolyan kilátástalan helyzetbe hozta az árvíz, mint a házbérletből élőket. Bár a földjük megmaradt, az azévi termés és a takarmány, valamint a következő évre félretett vetőmag is odalett. Éppen ezért több helyen vetőmagosztással próbáltak segíteni a gazdáknak. Ez azonban nem sokat segített rajtuk, hiszen ismerve az árvizet követő hónapok időjárását, túl sok jóra nem számíhattak. Az őszi vetésről az iszappal borított földek, a folytonos esőzés, a vetőmag, valamint az állati és emberi munkaerő hiánya miatt lekéstek, és ha tavasszal mindezt pótolták is, 1879 kedvezőtlen időjárása csak tovább súlyosbította nyomorukat. Ha szerencsájük volt, legalább a házuk megmaradt, így volt hol lakniuk, vagy volt mit pénzzé tenni az újrakezds érdekében. Állami kártérítésre csak részben voltak jogosultak, és a város által kínált árvízsegély sem segítette ki őket a bajból.

⁷⁵ 1876. évi XV. tc. 49. § és 50. §.

Kereskedők

A kereskedelmi útvonalak csomópontjában fekvő Miskolc lakosságának többségét természetes módon a kereskedők tették ki, ahogyan az árvízkárosultak nagyobb hányada is e réteg köréből került ki. Ez nem csupán a lakosságon belüli arányukból következik, hanem a város térbeli szerkezetéből is. Ugyanis az árvíz által leginkább érintett terület a Piac/Széchenyi utca térsége volt. Amint arra a név is utal, ez az utca volt a heti és országos vásárok színhelye, de egyébként is ez adott otthont a különféle boltok és üzletek sokaságának.

Bár a kárfelvételi ívekből kitűnik, hogy a legnagyobb anyagi kár e foglalkozási osztály képviselőit érte – az árukészlet magas értéke miatt –, a többi csoporttal összevetve mégis kedvezőbb helyzetből láthattak neki az újrakezdésnek az árvíz után. Először is mivel üzlethelyiségeik a főutca masszív anyagból épített bérházai-ban kaptak helyet, boltjaik viszonylag épségben átvészelték az áradást. Ugyanez érvényes azoknak a lakására is, akik az üzlethelyiségnek otthont adó épületben vagy valamelyik más hasonló kőből épült épületben éltek. Ugyanakkor többen voltak olyanok, akik nem engedhették meg maguknak a főutcai lakóhelyet, hanem valahol a város másik részén éltek.

A miskolci kereskedőkre jellemző, hogy nem voltak nagy megtakarításaik, szinte minden vagyonuk árukészletükben feküdt. Ráadásul ennek jelentős részét is hiteltől vásárolták, remélve, hogy az eladás során nem csupán a hitel összegét tudják visszanyerni, hanem némi haszonra is szert tehetnek. Ugyanakkor igyekeztek többféle áruval kereskedni, ami valamennyi anyagi biztonságot nyújthatott a kiszámíthatatlan gazdasági viszonyok között. Az árvíz ellen azonban ez a taktika nem segített, hiszen nem csupán az üzletben lévő árut, hanem a pincékben tárolt raktárkészletet is tönkretette. Legkönnyebben azok a kereskedők tudtak talpra állni a csapás után, akik kapcsolataik/családjuk révén további tőkére tehetnek szert.

Iparosok

Nagyiparról szó szerinti értelemben nem beszélhetünk ezidőtájt Miskolcon; a városban üzemelő gyárak többsége – leszámítva a gőzmalmot – alacsony létszámmal dolgozott. A károsultak között az iparosok aránya 39%-ot tett ki (szemben az 1880. évi népszámlálás 26%-ával),⁷⁶ ám az ágazati megoszlásban általában nem jelentkezett jelentősebb eltérés, egyedül a bőr-, szőr- és tollipar, valamint a

⁷⁶ Kereső lakosságra vonatkoztatott arány, a foglalkozás nélkülieket is magában foglaló teljes felnőtt lakosságon belüli arányuk 16,4% volt.

fonó- és szövőipar csoportja felülreprezentált a népszámláláshoz képest a károsodott tímárok és gubások magas száma miatt.

A miskolci ipar több szállal is kapcsolódott a patakokhoz, miután működésükhöz kisebb-nagyobb mennyiségű vízfelvételekre volt szükségük. Korábban említettük, hogy a legnagyobb vízfelhasználó iparág a hús-, illetve a malomipar volt, de ugyancsak sok vízre volt szükségük a tímároknak és gubásoknak is.

A malomipar a vízimalmok jelentőségének folyamatos csökkenése ellenére is az egyik legmeghatározóbb iparágaként számított a városban, s miután a malmok a Szinvára vagy a mellé települtek, az áradások érzékenyen érintették a malmok tulajdonosait és bérlőit. Az 1878. augusztusi árvíz több malmot is súlyosan megrongált: összezúzta a zsilipeket, elvitte a malomkerekeket és többnyire a malomhoz vezető hidat is. A helyreállítás különösen a malomtulajdonosok számára volt megterhelő, hiszen nem a bérlő, hanem a tulajdonos feladata volt a malmot ismét működőképés állapotba hozni. Ugyanakkor a bérlők is jelentősen károsodtak: a helyreállítás ideje alatt szüneteltetniük kellett a termelést, ami miatt legtöbbször bérléengedésért folyamodtak.

A húsiparban dolgozók esetében csekélynek mondható a károsodás a többi csoportéhoz képest, mivel legrosszabb esetben is csupán szüneteltetniük kellett a húsfeldolgozást, amíg újjáépítették a megrongálódott vagy elsodort mészárszéket. A vágóhíd ugyanis – ellentétben a vízimalmokkal – csak munkahelyként és nem lakóhelyként funkcionált, így a mészárosok legalább mentesültek a szálláskeresés gondjától.

A gubás- és tímármesterséget űzők munkájuk vízigényessége miatt legtöbbször a patakok mentén állították fel műhelyeiket, amelyek egyben lakóhelyül is szolgáltak. Az áradáskor emiatt egyszerre semmisültek meg a munkaeszközeik, a berendezési tárgyaik, a ruháik és valamennyi megtakarításuk, már ha volt ilyen. Ugyanez igaz a nem kimondottan vízhez kapcsolódó, de a vizekhez közel működő iparosokra is. Lényegében nem maradt semmijük, ráadásul szemben néhány nagyobb kereskedővel, nem tudtak kihez fordulni segítségért, mivel vállalkozásuk kicsi volt, legtöbbször családi keretek között egy-két tanonccal, legénnyel működött. Megtakarításaik nem voltak; minden vagyonukat az ingatlan, a berendezési tárgyak és a készáruk jelentették, amelyeket magával vitt az árvíz. Nem maradt más, mint az adósság, hiszen a hitelfelvétel körükben is ugyanolyan meghatározó volt, bár kisebb tételben, mint a kereskedőknél.

Értelmiségiek és tisztviselők

Az 1900-as népszámlálás megnevezése szerint a polgári és egyházi közszolgálat, valamint a szabadfoglalkozásuk körébe sorolható értelmiségiek és tisztviselők a károsultak 8,2%-át tették ki, ami 207 főt jelentett. Az értelmiségi és tiszt

foglalkozásúak voltak talán a legszerencsésebb helyzetben. Már csak lakókörülményeiket tekintve is kisebb mértékű károkat szenvedtek azoknál, akik a vízhez közel és/vagy gyengébb falazatú (patics) épületekben éltek. Esetükben ritkán említik a kárfelvételi ívek a lakóépület súlyosabb károsodását; a kőépületek, legyen szó magánházzal vagy társasházi lakásról a főutcán, masszívan ellenálltak az áradásnak. Náluk inkább a kerítés és a melléképületek estek áldozatul a víz sodrásának. Boltjaik nem voltak, ellenben néhányan foglalkoztak házkiadással, így annak károsodása érzékenyen érinthette őket. Mégsem az ingatlanban esett kár volt ebben a csoportban a meghatározó, hanem az ingóságokban keletkezett veszteség, különösen az értelmiségiek körében. Szerencsére több kárfelvételi ív is tételes kimutatást közöl a magasan képzett értelmiségiek (tanárok, ügyvédek, orvosok) lakberendezési tárgyairól. Míves bútorok, több ezer kötetes magánkönyvtárak, ezüst és arany dísz tárgyak, értékes festmények mentek tönkre az árvízben. Nem is beszélve a készpénzről és kötvényekről. Mindezek alapján nem volt ritka, hogy az ingóságban esett kárt több ezer forintba becsülték a kárfelvételi biztosok.

Más foglalkozási csoporttal szemben az értelmiségiek és tisztek mindennapi megélhetése nem esett áldozatul az árvíznek, ugyanis az értelmiségiek szolgáltatásaira, még ha csekélyebb mértékben is, de továbbra is szükség volt, a tisztek pedig megkapták alacsony, de biztos fizetésüket. Ezért a városvezetés az állami apanázból élőket kizárta a segélyezendőkhöz sorából, mondván, hogy az ő megélhetésük legalább biztosított.

Éppen ezért a közigazgatásban, rendfenntartásban és egyéb állami pozícióban dolgozóknak kevés lehetőségük maradt, hogy az árvíz után életkörülményeiken javíthassanak. Az egyik megoldás az volt, hogy az árvíz után megemelkedett árakra hivatkozva úgynevezett drágasági pótlékért folyamodtak a városvezetéshez. Bár az ilyen pótlékot csupán ideiglenes jelleggel kapták, mégsem volt nagyon elterjedt, hiszen a városvezetés számára mindenképpen többletköltséget jelentett. Ezért másik opcióként többen előleget kértek későbbi fizetésük terhére, amelyet fix részletekben, kamatmentesen fizettek vissza munkaadójuknak.

***

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy az 1878. évi miskolci árvíz több szempontból is rendkívüli és elkerülhetetlen volt, de nem váratlan. A katasztrófák három általános jellemvonása közül így csak kettő bizonyult igaznak. Nem volt váratlan annyiban, hogy a vízhasználat körüli szabálytalanságok, az árvízvédelem szinte teljes hiánya és az építkezési módszerek elégtelensége magában hordozta annak a kockázatát, hogy egy nagyobb esőzés következtében előálló árvíz rettentő pusztítást fog véghezvinni. Ez az, ami 1878. augusztus 30-ának éjjelén be is

következett. A lakosok többsége szintén katasztrófaként élte meg az eseményt, amennyiben életükben jelentős fordulatot idézett elő. Ha nem is vezetett minden esetben teljes tönkremenéshez, anyagilag és érzelmileg mindenképpen erősen megviselte az embereket. Ehhez képest a város – bár jelentős anyagi áldozatok árán – hosszú távon előnyére fordította a szerencsétlenséget, még ha nem is olyan módon, mint Budapest vagy Szeged. Nem került sor ugyan átfogó városrendezésre, de az árvíz hatására komolyabban foglalkozni kezdtek a biztonsági és higiéniai kérdésekkel, amelyek hozzájárultak a város modernizálódásához – így az 1878-as árvíz fordulópontnak tarthatjuk Miskolc történetében.

THE 1878 FLOOD OF MISKOLC FROM A SOCIAL AND ECONOMIC HISTORICAL PERSPECTIVE

By Éva Bodovics

SUMMARY

The aim of the paper is to explore the social and economic historical aspects of a natural disaster, the flood of Miskolc in 1878, in the framework of anthropologically oriented catastrophe research. According to this approach, catastrophes are social constructs, and their judgement, and even emergence, depend on the community that is hit by the disaster. Moreover, these are such hybrid phenomena which are caused by the interaction of natural and social processes that can be unravelled historically. Based on this theoretical foundation, the paper is divided into three major units. The analysis of the event starts with the examination of the natural background. Having presented the possible natural causes the two subsequent units approach the topic from the social aspect. At first it is explored how the natural event is transformed, through narratives intended for the public, into a catastrophe. And finally, unfolding the post-flood crisis management, the paper surveys the practical consequences of the flood for Miskolc and its inhabitants.

